

Barry H. Kantowitz, Henry L. Roediger III, David G. Elmes. *Deneysel Psikoloji*. çev: Prof. Dr. Nurhan Er, Uzm. Psk. Yalçın A. Duyan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Ocak 2019, 536 s.

Experimental Psychology

Tuğba BAKIRTAŞ

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı

Teacher, Ministry of National Education

Sakarya/ Turkey

sautuba@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8371-8613

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmesi / Book review

Geliş Tarihi / Date Received: 30 Aralık / December 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 21 Nisan / April 2021

Atıf / Citation: Bakırtaş, Tuğba. "Deneysel Psikoloji / Experimental Psychology". *Gıfad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 10/20 (Temmuz/July 2021/2): 690-696

İntihal: Bu makale, özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by a special software. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad>

Mail: ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

- ◆ Barry H. Kantowitz, Henry L. Roediger III, David G. Elmes. *Deneyisel Psikoloji*. çev: Prof. Dr. Nurhan Er, Uzm. Psk. Yalçın A. Duyan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Ocak 2019, 536 s.

DENEYSEL PSİKOLOJİ

Experimental Psychology

Barry H. Kantowitz, Henry L. Roediger III, David G. Elmes. *Deneyisel Psikoloji*. çev: Prof. Dr. Nurhan Er, Uzm. Psk. Yalçın A. Duyan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Ocak 2019, 536 s.
Sertifika No: 40340, ISBN: 978-605-133-700-5

Deneyisel psikoloji, psikolojinin alt dallarından olup sosyal bir bilim olan psikolojinin deneyisel alt yapısının oluşturulmasında, fenni bilimler kadar kesin ve bilimsel verilerin elde edilebilmesi için bu alanda deneyisel metodun nasıl ve ne şekilde kullanılabileceği ile ilgili zemininin sağlamlaştırılmasında olanak sağlamaktadır. Değerlendirmeye aldığımız eser alandaki bu ihtiyacın giderilmesi için hazırlanmış olup, bilimsel metodun sosyal bilimlere ve psikolojiye nasıl uygulanacağı hususunda zengin bir içerikle donatılarak tasarlanmıştır.

Kitap, araştırmacıların birlikte yazdığı, ilk baskısı 1978 yılında yapılmış olup, 2014 yılında Nurhan Er ile Yalçın Akın Duyan tarafından 9. basımından Türkçeye çevrilmiştir. Her basımda öğrencilerin ve hocaların görüşleri doğrultusunda yeni bölümler eklenip kitabın hacmi ve güncelliği korunmaya çalışılmıştır. Son basımda ise her bölümün altındaki web bağlantıları yenilenmiş ve gözden geçirilmiş, yeni bilgiler ve kaynaklar eklenerek güncel verilerle desteklenmiştir.

Eser, iki kısım, on beş bölüm ve üç ek bölümden oluşmaktadır. İçerisinde beş bölüm olan birinci kısımda "*Araştırmanın Temelleri*", on bölümlü olan ikinci kısımda ise "*Deneyisel Psikolojinin İlkeleri ve Uygulamaları*"ndan oluşmaktadır. İlave üç bölüm ise "*Deneyisel Psikoloji: Kısa Bir Tarihçe, İstatistiksel Düşünme: Temel Bilgiler, İstatistiksel Tablolar*" başlıklarından oluşmaktadır.

Deneyisel psikoloji, psikolojiye doğa bilimleri gözüyle bakan ve onu bilimsel yöntem yardımıyla anlamaya çalışan bir alt birimi olarak ortaya çıkmış bilim dalıdır. Amerikan Psikologlar Derneği'nin 53 alt biriminden yalnızca birisidir. Deneyisel psikoloji insan davranışlarını doğru ve bilimsel bir metotla anlama ve anlamlandırmanın, psikoloji bilimini bilimsel bir zemine oturtmanın, istatistiksel yöntemlerle psikofizik çalışmaları yapabilmenin adıdır.

Genel olarak deneysel psikoloji; dikkat, algı, öğrenme ve bellek gibi bilişsel psikoloji ve alt uzmanlık alanlarını içeren ve başta bu alanlarda olmak üzere; deneysel yöntemin psikolojiye uygulanmasına yönelik metoda vurgu yapan geniş bir çatıyı temsil etmektedir. Kitabın yazılış amacı, deneysel psikoloji alanında hem öğrencilere hem de hocalara ders kitabı niteliğinde bir eser hazırlamak, kitabı güncel verilerle ve bilimsel çalışmalarla desteklemek, psikolojinin tüm alt dallarında kullanılan deneysel metodu daha somut örneklerle ve anlaşılabilir bir şekilde aktarmak ve bu alandaki eksikliği gidermektir.

Ebbinghaus, *“Psikolojinin uzun bir geçmişi fakat kısa bir tarihi vardır”* (2019, s. 433) demektedir. Bu söz, psikolojinin bilim olarak yakın bir geçmişe sahip olduğunu belirtse de hayatın her anında olan ve tüm yaşamsal aktivitelerin içinde bulunan bir bilim dalı olduğuna dikkat çekmektedir. Psikoloji, rasyonel bilginin ve pozitivist bilim anlayışın hâkim olduğu Almanya’da Wilhelm Wundt’un 1879 yılında ilk deneysel psikoloji laboratuvarını kurması ile ortaya çıkmış olan bir bilimdir. Wundt’un laboratuvar çalışmaları yapmasında öncü olan ve ona yol gösteren pek çok çalışma bulunmaktadır. Helmholtz’un sinir iletim hızını ölçmesi, Weber’in fiziksel uyarımda artış miktarını ancak fark edilebilir fark ile ilişkilendiren Weber yasasını bulması, Fechner’ın Weber yasasını ilerleterek psikofizik alanını kurması muhtemeldir ki Wundt’un gelişiminde ve çalışmalarında, psikolojinin bilim ayağının oluşmasında etkilidir. Wundt’tan sonra gelen Ebbinghaus ise *“Bellek”* kitabını yazarak karmaşık zihinsel olguların da çalışılabilirliğini göstermiştir. Psikoloji bu süreçte bir bilim olarak yeni bir kimlik kazanırken yöntemini, alt dallarını ve çalışma alanlarını da belirlemektedir. Deneysel psikoloji bu anlamada psikolojiye pozitif bir bilim olma yolunda en çok desteği veren; psikolojinin bilimsel zeminini hazırlayan ve somut verilerle davranış, duygu ve düşüncelerin kanıtlanabileceğini ispat etmeye çalışan alt birim olmuştur.

Araştırmacılar kitabın ilk bölümüne bilimsel psikolojinin amacının insanların düşünce ve davranışlarını anlamaya çalışmak olduğunu belirtmektedir. Psikoloji, kullandığı kuram, yöntem ve deneysel çalışmalarla insanı gerek toplum içerisinde gerekse bireysel olarak ve bazen de içsel arzu ve istekleri doğrultusunda anlama ve açıklamaya gayret etmektedir. Bilim belki de birikerek inşa olan tek düşünsel birikimdir. Bunun için ihtiyaç duyduğu ve bilimsel bulguların ispatlanmasını sağlayan yöntemlere gereksinim duymaktadır. Bu maksatla kitapta doğal gözlem, vaka incelemesi, korelatif yaklaşım, deney yöntemi detaylı bir şekilde incelenmektedir. Deneyler, araştırmacılara bir davranışı anlamlandırmada, somut veriler

- ◆ Barry H. Kantowitz, Henry L. Roediger III, David G. Elmes. *Deneysel Psikoloji*. çev: Prof. Dr. Nurhan Er, Uzm. Psk. Yalçın A. Duyan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Ocak 2019, 536 s.

sunmada ve dışsal değişiklikleri en aza indirgeyerek insanların düşünceleri ve tutumları konusunda iyi bir imkân sağlamaktadır. Ancak insan katılımcılarıyla yapılan araştırmalar pek çok etik unsuru da içinde barındırmaktadır. Etik bir araştırmacı, APA'nın etik standartlarına uyarak katılımcıların sağlık ve refahını korumakla görevlidir. Bu açıdan araştırmacı, katılımcılarda deney dâhilinde oluşabilecek her türlü sorundan mesuldür.

Kitapta literatür taramasının nasıl yapılacağı, bir makalenin hangi bölümlerden oluşması gerektiği, makalenin APA formatındaki stili, eleştirel okuyucu için kontrol listesi ve makalenin yayınlanması gibi kısımlara da yer verilmektedir. Eleştirel bakış açısıyla okuma yapmanın ne kadar önemli olduğu, üniversite öğrencilerine bu alışkanlığı kazandırmanın bolca okuma yaparak ve nitelikli tartışma ortamı hazırlanarak kazandırılabilceği unutulmamalıdır.

Bernard *“Gözlem pasif, deney ise aktif bilimdir”* (2019, s. 154) cümlesiyle dış dünyanın özelliklerini psikolojik değerler açısından ölçen psikofizik yöntemlerin somutlaştırılabileceğini, fiziksel uyarının ve etkilediği algı ve hisler arasındaki ilişkinin incelenebileceğini belirtmektedir. Bilimde işevuruk¹ tanımların kullanılması, yapılan deneylerin daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır. Ancak şu bir gerçektir ki, psikoloji bilim olarak kurulmasından günümüze dek içeriği hızlı bir şekilde zenginleşmiş olsa da hala daha çözüme ulaşamamış, açıklanamayan pek çok hususu bulunmaktadır. Bu açıdan deneysel psikolojide doğru tespitler yapılarak insanın doğru analiz edilmesi ve tanıtılması hedeflenmektedir. Deneysel psikolojinin kullanmış olduğu yöntemler sınırlı olmakla birlikte insanın duygu, düşünce ve davranışlarını anlamlandırmada doğru ve geçerli veriler sunması açısından değerli bir alandır. Psikoloji biliminin inceleme, araştırma ve uygulama alanlarını oluşturan 53 alt birimin aktif bir şekilde kullandığı ve istifade ettiği alan deneysel psikoloji alanıdır.

György *“Yeni bir keşif, herkesin gördüğünü görüp kimsenin düşünmediğini düşünmektir”* (2019, s. 181) demektedir. Algı, çoğu zaman duyumun yorumlanması olarak tanımlandığı için araştırmacının bir konuda algısal yorumlamada bulunurken duyuşal bilgileri nasıl kullandığının bilinmesi gerekmektedir. Bu, doğru bir çıkarım yapabilmenin temel noktasıdır. Bilişsel psikolojinin konularından olan duyum, algı, dikkat, bellek, tepki süresi gibi

¹ Araştırmada geçen bir kavramın ya da değişkenin, onu ölçmek ya da üretmek için kullanılan işlemlerle yapılan tanımına denilmektedir.

kavramlar deneysel olarak gözlenebilmekte; psikolojik ve bilimsel bir şekilde de ispat edilebilmektedir. Deneysel yöntemle aktarılan en önemli konulardan birisi de koşullanma, öğrenme ve bellektir. Öğrenmenin; klasik koşullanma ya da edimsel koşullanma gibi klasik yöntemlerle nasıl geliştiği, öğrenilen davranıştaki sönme faaliyetin hangi hızla gerçekleştiği, pekiştirecin rolü de deneyle açıklanabilmektedir. Hatırlanamayan bilgilerin öğrenilmesi için gereken tekrar sayısı, ilk kez öğrenilen bilgilerin öğrenilme süresi, açık ve örtük bellek, amnezi gibi kavramların deneysel boyutları da bu metotla irdelenebilmektedir.

İlk modern psikoloji laboratuvarı ve yeni bir bilim olarak psikoloji bilimi, Wilhelm Wundt önderliğinde 1879 yılında kurulurken, dönemin bilimsel ve hâkim paradigmasından faydalanmıştır. Rasyonel bilgi ve pozitivist bilim anlayışı ekseninde ortaya çıkan psikoloji bilimi; çalışma alanlarını, metodunu ve yöntemini belirleme noktasında dönemin hâkim bilim anlayışından yararlanmıştır. Bilimsel bilginin kesin ve somut dayanaklarının olması gerektiğine dair kabul gören düşünce, pozitivist bakış açısının benimsenmesi, deneyselciğin hâkim paradigma olarak kabul edilerek somut verilere ulaşılma ihtiyacı sosyal bilimlerde ve psikolojide de kendini hissettirmiştir. Bu bakış açısı deneysel psikolojinin araştırma alanlarının zenginleşmesine imkân tanımıştır.

Düşünmeyi açıklayan genel psikolojik kanunlar bulabilir miyiz? sorusu, düşünme üzerinde deneysel araştırmalar yapan psikologları etkilemiş, Thorndike'nin deneme-yanılma öğrenmesi ile Köhler'in şempanzelerinde iç görü yaklaşımları gibi çalışmaların yapılmasına öncülük etmiştir. Şüphesiz ki yapılan deneylerin geçerliliği ve güvenilirliğinin sağlanması açısından örneklem popülasyonunun büyüklüğü, katılımcılar arasındaki farklılardan kaynaklanan varyansın kontrol edilmesi, dışsal etkenler üzerinde kontrolün sağlanması, deneysel güvenilirliğin ve deneyin tekrarlanabilirliğinin yapılabilmesi, deney metodunda dikkat edilmesi gereken hususlardan bazılarıdır. Laboratuvar ortamında gerçekleştirilen deneyler birtakım avantajları beraberinde getirmiş olsa da; deneyi yapan kişinin yanlılığı, uyarıcıların tam olarak kontrol edilememesi, bağımlı ve bağımsız değişkende organizmadan kaynaklı değişiklikler gibi bazı dezavantajlar ve ölçüm hataları yaşanabilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, organizmanın karmaşık yapıda olması ve davranış, duyu ve düşüncelerin organizmanın süzgecinden geçtikten sonra tepkiye dönüşüyor olmasıdır.

Bireysel farklar nereden kaynaklanmaktadır? Bu soruya cevap arayışı

- ◆ Barry H. Kantowitz, Henry L. Roediger III, David G. Elmes. *DeneySEL Psikoloji*. çev: Prof. Dr. Nurhan Er, Uzm. Psk. Yalçın A. Duyan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Ocak 2019, 536 s.

içerisinde olan Hebb, doğa ve çevrenin davranış üzerindeki etkilerinin çok yönlü analiz edilmesi gerektiğini savunarak davranış üzerinde altı faktörün etkili olduğunu belirtmiştir. Bunlar: Genetik, doğum öncesi çevre, doğum sonrası beslenme, kültürel ve bireysel öğrenme ve fiziksel travmalardır. İnsanı sadece bireysel ya da psikolojik yönüyle açıklamaya çalışmak veya indirgemeci bir yaklaşımla izah etmek yanlış bir açıklama olmasa da eksik olacaktır. Dolayısıyla bilimsel zeminde insan ve davranışı açıklanmaya çalışılırken, hipotezleri test etmeye yardımcı olan deneylerin ölçüm araçlarının güvenilir olması, bireysel farklar üzerinde yapılan çalışmalar da dâhil bütün bilimsel araştırmalarda önem taşımaktadır.

Toplumun bireyi ne şekilde etkilediği, deneyimlerimizin kültürümüzle sınırlılığının derecesi; kişilerin tutumlarının, inançlarının ve davranışlarının ne şekilde değiştiği, insanların diğer insanlara dair nasıl izlenim oluşturdukları sosyal psikolojinin konusu içerisinde yer almaktadır. Sosyal psikolojik, çevresel ve kültürel konularda deneysel çalışmalar yapmak, diğer alanlarda çalışma yapmaktan daha karmaşık bir süreç olarak karşımızda durmaktadır. Bu tür konularda deneyin kontrol değişkenlerini sabitlemek, deneyi yapan kişinin yanlılığını bertaraf ederek çalışmaların yapılabilmesi, alan araştırmalarındaki dış değişkenleri kontrol etme ve bağımsız değişkenleri etkin bir şekilde değişimlemenin zorlukları bulunmaktadır. İnsan ve teknoloji arasındaki ilişki de bu şekildedir. Kullanıcınızı onurlandırmak, kullanıcınızın kim olduğunu, farklı kullanıcıların gereksinimlerini ve ihtiyaçlarını bilmek gerekmektedir. Bu hassasiyetle hazırlanan teknolojik ürünler dünyanın her köşesindeki bireye daha fazla hitap etmektedir. Küçük-n desenleri², deneysel simülasyonların kullanılması, zihinsel iş yükünü ölçmek için kullanılan hem nesnel hem de öznel ölçümler, dikkat modelleri gibi yöntemlerle insan ve teknoloji arasında en doğru bağlantının kurulması, bireylerin daha rahat bir yaşama kavuşmasında etkili olmaktadır.

Poincare "*Bilim gerçeklerle, bir ev ise taşlarla inşa edilir. Ancak bir yığın taş ne kadar bir ev ise, bir dizi gerçek de o kadar bilimdir*" (2019, s. 389) demektedir. Bilim, gerçeğe giden tek yol değildir. İnsan deneyiminin sadece belirli kısımları analize açıktır. Ancak bilimsel yöntem, kendisini doğrulayıcı özelliğe sahiptir. Deneyler bu amaçla kullanılan, bir davranışı açıklama ve yordama özelliğine sahip yöntemlerdendir. Örneklem genellemesi ya da

---

² Az sayıda deneyin kullanıldığı bir araştırma desenidir.

değişkenlerin temsil edilebilirliği ile temsil edilebilirlik sağlanmaya çalışılmaktadır.

Eser, sosyal bilimler alanında yapılan deneysel çalışmaların önemini vurgulaması, bu konuda yol ve yöntem göstermesi açısından önem kazanmaktadır. Sosyal bilimler, fenni bilimler gibi deney imkanının kolaylıkla oluşturulamadığı, spesifik verilerin kolay bir şekilde elde edilemediği bilim dalıdır. Deneysel psikoloji ve daha genel anlamda deneysel bilimler, sosyal bilimler alanından elle tutulur verilerin elde edilmesi adına önemli bir yer tutmaktadır.